

Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos sistemos valdymo ypatumai: Kuršių nerijos atvejis

Mantas Bagočius

*Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos
Klaipėdos teritorinis padalinys
Tomo g. 2, LT-91245 Klaipėda*

Vladislavas Domarkas, Jolita Sinkienė

*Kauno technologijos universitetas
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas*

crossref <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.10.3.637>

Anotacija. Remiantis tarptautiniais ir nacionaliniais dokumentais, straipsnyje nagrinėjamos Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos sistemos ypatybės, ypatingą dėmesį skiriant Kuršių nerijai. Aptariami svarbiausi paveldą ir jo apsaugą reglamentuojantys tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, atskleidžiami esminiai juose pateikiamų paveldo sąvokų apibrėžčių skirtumai, nurodomi bendrieji paveldo objektų apsaugos principai. Išsamiau analizuojamos Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos politiką formuojančios ir įgyvendinančios institucijos ir jų vaidmuo Kuršių nerijos atveju. Pagrindžiama, dėl kokių esminių teisinių ir institucinių veiksnių Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos sistemai trūksta efektyvumo. Straipsnio pabaigoje aptariami Kuršių nerijos paveldo apsaugos sistemos trūkumai ir jų šalinimo galimybės.

Raktažodžiai: paveldas, paveldo tipai, paveldo apsaugos sistema.

Keywords: heritage, types of heritage, heritage protection system.

Įvadas

Paveldas ir jo apsauga – visame pasaulyje aktuali mokslininkų ir praktikų diskusijų tema ir svarbi veiklos sritis. Paveldas saugomas, tausojamas, valdomas ir naudojamas individo, vietovės, valstybės ar tarptautiniu lygmeniu, siekiant suformuoti vietovės identitetą, palaikyti ir stiprinti kultūrinę įvairovę, skatinti tarpkultūrinį dialogą, ugdyti kūrybiškumą ir gebėjimus, plėtoti ekonominį potencialą, pritraukti turistus ir pan. [11, p. 12].

Pasaulio paveldo išsaugojimu iš esmės susirūpinta po Antrojo pasaulinio karo. Siekiant esamoms ir būsimoms kartoms išsaugoti unikaliausius ir vertingiausius gamtos ir žmonių kūrinius, XX a. antrojoje pusėje sukurto tarptautiniais teisiniais ir instituciniais priemonėmis siekiama užtikrinti pasaulio paveldo vertybių apsaugą. Kiekviena valstybė, prisijungdama prie šių tarptautinių susitarimų, kuria savo nacionalinę paveldo apsaugos sistemą, padedančią išsaugoti jos teritorijoje esančius vertingiausius paveldo objektus.

Lietuvos nacionalinė kultūros paveldo apsaugos sistema pradėta kurti XX a. pirmojoje pusėje, tačiau tarpukario kultūros vertybių apsaugos institucionalizacijos procesas nebuvo baigtas. Pirmieji svarbūs vertybių apsaugą reglamentuojantys teisiniai dokumentai priimti sovietiniais metais. Tačiau valstybinė sistema šioje srityje buvo silpna, paveldą buvo siekiama išnaudoti daugiausia kaip politinius išteklius [9, p. 15]. Gamtos apsaugos pirmieji teisiniai reguliavimai pradėti dar Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais. Pirmosios saugomos teritorijos – rezervatai – Lietuvoje pradėtos kurti tarpukariu. Vėliau, sovietiniais metais, pradėti kurti ir gamtiniai draustiniai.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1990 m. prie Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo įkurta Kultūros paveldo apsaugos inspekcija, o prie Vyriausybės – Paminklo-tvarkos departamentas, kurie vėliau buvo sujungti, įsteigiant Kultūros vertybių apsaugos departamentą prie Kultūros ministerijos [29]. 1994 m. priimtas *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas* [18], 1996 m. – *Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas* [16]. Per nepriklausomybės dvidešimtmetį Lietuvoje ratifikuoti svarbūs tarptautiniai ir nacionaliniai paveldą ir jo apsaugą reglamentuojantys dokumentai, įkurtos nacionalinio ir vietinio lygmens institucijos, atsakingos už šalies teritorijoje esančio paveldo išsaugojimą. Vis dėlto LR paveldo apsaugos sistema išlieka gana sudėtinga ir komplikauta. Tai ryškėja ir analizuojant Kuršių nerijos atvejį.

Kuršių nerija – tai išskirtinio grožio kultūrinis kraštovaizdis, gamtos ir žmogaus veiklos sandūros pavyzdys¹. Dviem valstybėms – Lietuvos Respublikai ir Rusijos Federacijai² – priklausantis pusiasalis, kaip išskirtinės visuotinės reikšmės kultūrinis kraštovaizdis, 2000 m. įrašytas į Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (angl. *United Nations Educational Scientific and Cultural Organization* – UNESCO) pasaulio paveldo sąrašą. Tiek šalies, tiek vietos valdžios institucijos ir bendruomenė nuolat ieško sprendimų, ką ir kaip būtina saugoti, kaip pusiasalis turi plėtotis, kaip tai reglamentuoti ir kontroliuoti. Tačiau įvairių mokslinių ir praktinių diskusijų išvados rodo, kad iki šiol šio pusiasalio paveldosaugoje esama nemažai problemų ir, kad esmines problemas sudaro tiek vietinės valdžios parengti pusiasalio urbanizacijos planai, tiek ir nacionalinė paveldo apsaugos sistema.

Gamtos ir kultūros paveldo apsaugos sistema kompleksiška ir tuo, kad pasauliui tai – vientisas saugotinas dviejų valstybių objektas [28], o Lietuvos teritorijos administracinių vienetų sistemoje [24] Kuršių nerija padalyta Neringos ir Klaipėdos miestų savivaldybėms. Kuršių nerija Lietuvoje yra vientisa valstybės saugoma teritorija, kurią administruoja Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija. Jos steigėjas – Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos. Kultūros paveldo reikalais rūpinasi Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos [17], turintis atskiras

¹ Bendras Kuršių nerijos ilgis – apie 97 km., plotas apie – 180 kv. km. Lietuvai priklauso Kuršių nerijos šiaurinė dalis (52 km ilgio ir 9 774 ha ploto). Joje gyvena apie 3,5 tūkst. gyventojų. Lietuvos Kuršių nerijos teritorija padalyta Neringos (8 980 ha) ir Klaipėdos miesto (794 ha) savivaldybėms. Nuo 1966 m. – specialaus režimo kraštovaizdžio draustinis; nuo 1976 m. – Valstybinis miško parkas [1, p. 7–11]; 1991 m. įkurtas Kuršių nerijos nacionalinis parkas.

² Rusijos Federacijai priklausančios Kuršių nerijos dalies paveldo apsaugos ypatybės straipsnyje nėra analizuojamos.

saugomas paveldosauginės teritorijas (urbanistines gyvenvietes) su jose, ir ne tik, esančiais atskirais saugomais kultūros paveldo objektais.

Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti Lietuvos Respublikos gamtos ir kultūros paveldo apsaugos ypatybes Kuršių nerijos atveju, įvertinti šią apsaugą reglamentuojančius nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus, apsaugą formuojančių ir įgyvendinančių institucijų tarpusavio sąveikos pranašumus, trūkumus, galimus tobulinimo būdus ir nustatyti galimybes spręsti šiai apsaugai trukdančias problemas.

Paveldo sąvoka, tipologija ir reikšmė

Literatūroje pateikiama daug paveldo sąvokos apibrėžimų. Bendrąja prasme paveldu yra laikoma tai, kas paveldėta iš praeities. Paprastai tai įvairūs gamtos (gyvūnijos, augalijos, geologiniai, kraštovaizdžio ir kt.) ar kultūros (fiziniai žmogaus darbo kūriniai, kulinarijos, gamybos, tradicijų ir kt.) išteklių.

Oksfordo žodyne „paveldas“ apibrėžiamas kaip „turtas, kuris yra ar gali būti paveldėtas“ [31, p. 521]. Šiuo apibrėžimu pateikiama užuomina, kad paveldas nebūtinai jau turimas, bet gali būti paveldėtas ateityje. Ten pat nurodoma, kad paveldas – „vertingi daiktai, pavyzdžiui, istoriniai pastatai, išlikę nuo praėjusių kartų; susiję su istorinę ar kultūrinę vertę turinčiais daiktais, kuriuos verta išsaugoti“. Gana apibendrinantį paveldo sąvokos apibrėžimą pateikė P. Howard: „bet kas, ką žmonės nori išsaugoti ar rinkti“ [11, p. 1]. Tai gali būti patys įvairiausi objektai: katedra, šeimos herbas, nacionalinis parkas, patiekalas, daina, kraštovaizdis ir t. t., priklausantys įvairiems reikšmingumo lygmenims: šeimos, vietovės, nacionaliniam ar tarptautiniam. Objektai paveldu tampa tik tada, kai jie paveldu pripažįstami oficialiai, t. y. kada saugomais paskelbiami įstatymo numatyta tvarka.

Paveldas labai reikšmingas bet kurios tautos gyvenimo, jos raidos pagrindas. X. Weng [32, p. 232] paveldo išsaugojimo reikšmę įvardijo „istorinės tiesos išsaugojimu ir jos evoliucijos proceso įrodymu“. Paveldas – tai ryšys tarp praeities, dabarties ir ateities. Jis padeda išlaikyti harmoniją tarp tradicijų ir modernumo.

Paveldas – kompleksinis įvairių mokslo sričių (geografijos, istorijos, archeologijos, ekologijos, turizmo vadybos, viešojo valdymo ir kt.) tyrimo objektas. Šiame straipsnyje paveldo problematika analizuojama viešojo valdymo kontekste.

Paveldo objektų įvairovė didelė. P. Howard išskiria šiuos paveldo tipus: gamtos, kraštovaizdžio, paminklų, artefaktų, veiklos, žmonių ir vietovių [11, p. 35]. UNESCO sudarytame pasaulio paveldo sąraše ir pateiktame pasaulio paveldo žemėlapyje [33] paveldas skirstomas į gamtos, kultūros ir mišraus tipo (gamtos ir kultūros) paveldą. Taip pat išskiriamas ir „esantis pavojuje“ (angl. *in danger*) paveldas. Visi paveldo tipai vienodai reikšmingi. Jo išsaugojimu suinteresuotų subjektų dėmesys turi būti vienodas.

Kultūros paveldas – karta iš kartos paveldimos, perimamos, sukurtos ir perduodamos kultūros vertybės, svarbios etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriais [18, 2 str.]. „Kultūros paveldo“ samprata klostėsi šimtmečius. Ilgą laiką kultūros paveldu laikyti pavieniai architektūros, dailės, archeologijos ar istorijos paminklai. Ir tik nuo XX a. antrosios pusės kultūros paveldą imta reglamentuoti tarptautiniais dokumentais. Teoretikai teigia, kad, atsižvelgiant į kontekstą, „kultūros paveldo“ sąvoką galima vartoti: kaip bet kokių fizinių liekanų, pasiekusių mus iš praeities (pvz., muziejų kolekcijų, archeologinių vietovių,

architektūros objektų) sinonimą; įvardijant liekanas, matomas iš dabarties pozicijų; taikant ne tik visiems objektams ar artefaktams, kuriuos galima susieti su praeitimi, bet ir išplečiamą iki visos kultūrinio ar meninio produktyvumo srities pagal nacionalinį paveldą; kaip iš dalies ar visiškai apimančią gamtinės aplinkos elementus, vartojant „paveldo kraštovaizdžio“ terminą; įvardijant komercinės veiklos sritį „paveldo industriją“, besiremiančią paveldo elementų turinčių produktų ir paslaugų visumą; pagrindžiant ir puoselėjant politinį ekstremizmą ir rasinį ar etninį išskirtinumą [1, p. 1–3].

Pagal jo būseną kultūros paveldas klasifikuojamas į du tipus: materialųjį (kilnojamą ir nekilnojamą) ir nematerialųjį. Materialiajam paveldui priskiriami materialūs objektai ir su jais susijusios vietos, turintys istorinę, archeologinę, etnologinę, mitologinę, memorialinę, religinę, architektūrinę, urbanistinę, meninę ir mokslinę vertę. Nematerialiajam kultūros paveldui priskiriami vaizdai, išraiškos formos, žinios, įgūdžiai, objektai, žodinės kūrybos tradicijos, scenos menas, papročiai, renginiai, su gamta ir visata susijusi veikla, tradiciniai amatai ir pan. [3].

Po Antrojo pasaulinio karo suintensyvėjęs žmonijos poveikis supančiai aplinkai dažnai lėmė negrįžtamus gamtos pokyčius, tad jau praėjusio šimtmečio viduryje atkreiptas dėmesys į gamtos paveldą ir jo išsaugojimo būtinybę. *Gamtos paveldu* imta laikyti tik tai, kas neabejotinai sukurta pačios gamtos. Anot P. Howard ir D. Ashworth [10, p. 11], tai – augalai, gyvūnai, ekosistemos, geologiniai ir geomorfologiniai objektai.

Gamtos ir žmogaus simbiozės metu sukurti dariniai ilgainiui pradėti vadinti *kultūriniais kraštovaizdžiais*. Pasaulyje tokių objektų daug. Lietuvoje vienas ryškiausių kultūrinio kraštovaizdžio pavyzdžių ir yra Kuršių nerija.

Paveldo apsaugos būdai yra įvairūs, priklausantys nuo paveldo objekto būklės, tipo, nacionalinės paveldo apsaugos politikos, finansinių galimybių ir pan. Dažniausiai skiriami šie: apskaita (specialioje duomenų bazėje kaupiama išsami informacija apie paveldo objektą), skelbimas saugomu (objektas pripažįstamas ir skelbiamas saugomu valstybės arba savivaldybės), saugojimas (tvarkyba ir naudojimas: objekto valdytojas prižiūri paveldo objektą, o institucijos tikrina, kaip laikomasi teisės normų ir apsaugos reikalavimų), pažinimas, jo sklaida (paveldo objekto populiarinimas, leidimas visuomenei su juo susipažinti ir kt.), atgaivinimas (nykstančių ar sunykusių objektų atkūrimas).

Intensyvėjant kraštovaizdžio permainoms, tampa vis sunkiau išsaugoti tuos praeities pėdsakus, kurie prarado socialinį aktualumą, tačiau yra reikšmingi kaip tautos istorijos ir kultūros liudytojai, kaip krašto savitumo ir kultūrinio identiteto ištekliai [2, p. 7]. Todėl, norint apsaugoti tai, kas sukurta gamtos ir žmogaus, būtina sukurti ir įgyvendinti specialią paveldo apsaugos sistemą. Bene svarbiausi šioje sistemoje yra teisiniai ir instituciniai elementai, jų veiklos metodų ir tarpusavio sąveikos efektyvumas.

Teisinės ir institucinės Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos sąlygos

Pagrindinės tarptautinės organizacijos, besirūpinančios pasaulio paveldo išsaugojimu, yra šios: UNESCO, Tarptautinė paminklų ir vietovių apsaugos taryba (angl. *International Council on Monuments and Sites – ICOMOS*), Europos Taryba (angl. *Council of Europe*), Pasaulio gamtos apsaugos sąjunga (angl. *International Union for Conservation of Nature -*

IUCN), *Jungtinių Tautų Europos ekonominė komisija* (angl. *United Nations Economic Commission for Europe* – UNECE). Šių organizacijų priimtais dokumentais remiamasi rengiant ir įgyvendinant nacionalinius paveldo apsaugos dokumentus. Pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys pasaulio paveldo apsaugą, pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Pagrindiniai tarptautiniai paveldo apsaugą reglamentuojantys dokumentai

Organizacija	Dokumentas	Ratifikuota Lietuvoje
UNESCO	<i>1954 m. UNESCO kultūros vertybių apsaugos esant ginkluotam konfliktui konvencija ir jos protokolai (vad. Hagos konvencija).</i>	1998 m.
	<i>1954 m. UNESCO kultūros vertybių apsaugos esant ginkluotam konfliktui konvencija ir jos antrasis protokolai.</i>	2001 m.
	<i>1970 m. UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo konvencija.</i>	1998 m.
	<i>1972 m. UNESCO pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija.</i>	Įsigaliojo 1992 m.
	<i>2001 m. UNESCO povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvencija.</i>	2006 m.
	<i>2003 m. UNESCO nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija.</i>	2004 m.
	<i>2005 m. Vienos memorandumas.</i>	
Europos Taryba	<i>1954 m. Europos kultūros konvencija.</i>	2001 m.
	<i>1979 m. Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija (vad. Berno konvencija).</i>	1996 m.
	<i>1985 m. Nusikaltimų kultūros vertybėms Europos konvencija.</i>	
	<i>1985 m. Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija.</i>	1999 m.
	<i>1992 m. Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija.</i>	1999 m.
	<i>1996 m. Helsinkio deklaracija dėl kultūros paveldo išsaugojimo Europoje politinės svarbos.</i>	
	<i>2000 m. Europos kraštovaizdžio konvencija.</i>	2002 m.
	<i>2001 m. Europos konvencija dėl audiovizualinio paveldo apsaugos.</i>	2003 m.
	<i>2005 m. Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (vad. Faro konvencija).</i>	
ICOMOS	<i>1964 m. Tarptautinė paminklų ir jų kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija (vad. Venecijos chartija).</i>	
	<i>1981 m. Istorinių želdynų chartija (vad. Florencijos chartija).</i>	
	<i>1987 m. Istorinių miestų ir urbanistinių vietovių saugojimo chartija (vad. Vašingtono chartija).</i>	
UNIDROIT	<i>UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų.</i>	1997 m.
UNECE	<i>Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimanč sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (vad. Orhuso konvencija).</i>	2001 m.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis tarptautinių organizacijų priimtais dokumentais.

Iš jų svarbiausiais laikytini: 1) 1972 m. priimta *UNESCO pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija* [4], kuria buvo ne tik praplėsta pasaulio paveldo samprata, apibrėžiant „kultūros paveldą“ ir „gamtos paveldą“, bet ir konkretizuoti paveldo apsaugos principai ir numatytos steigti pasaulio paveldą kuruosiančios institucijos; 2) 1998 m. UNECE priimta *Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais* [6]. Suprantama, kad Lietuvai – Europos valstybei – labai svarbios ir Europos Tarybos konvencijos.

Tarptautinių institucijų priimtų teisės aktų nuostatos nėra imperatyvinio pobūdžio ir tiesiogiai nereglamentuoja nacionalinės paveldo apsaugos politikos. Tačiau tarptautiniuose dokumentuose nustatomi bendrieji paveldosaugos principai ir kryptys, kurie turi įtakos nacionalinei atitinkamos srities teisei.

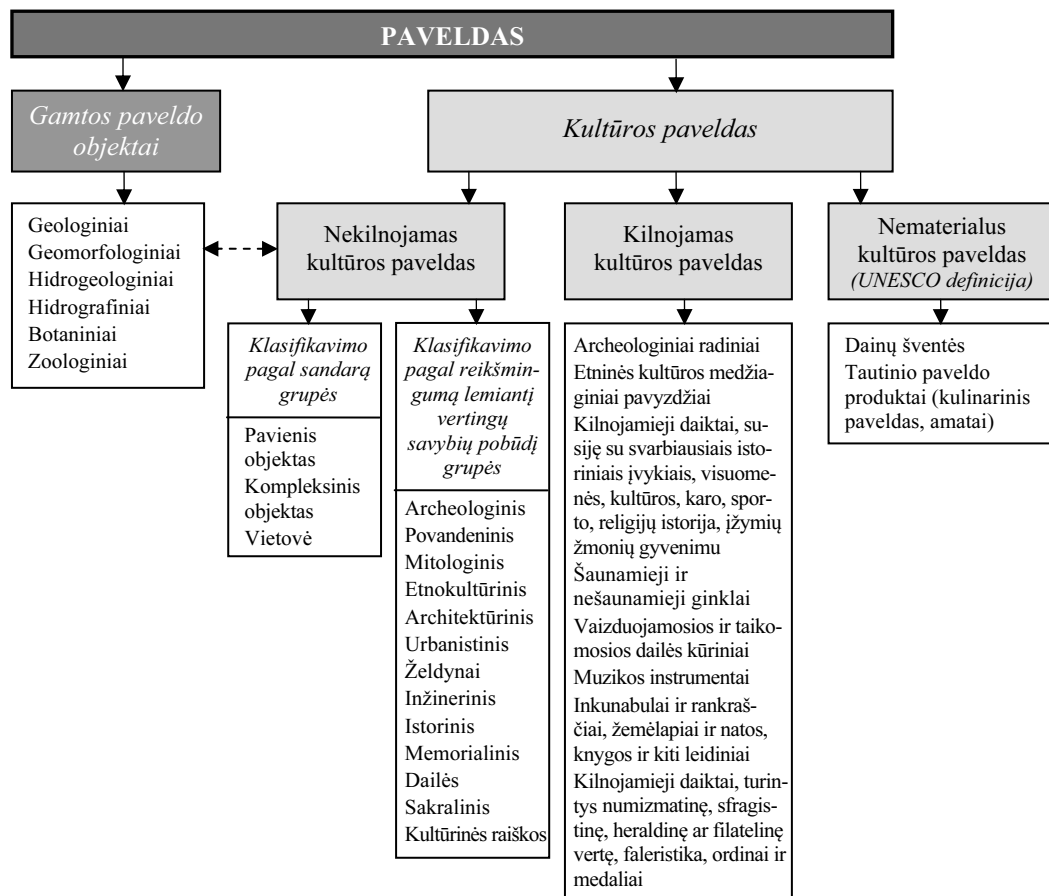
Lietuvos nacionalinėje teisėje yra per 10 įstatymų, nemažai Vyriausybės nutarimų bei kultūros ir aplinkos ministrų įsakymų, tiesiogiai ar netiesiogiai reguliuojančių paveldo apsaugą. Pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą, yra *LR nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas* [18]. Šio įstatymo paskirtis – išsaugoti Lietuvos nekilnojamąjį kultūros paveldą ir jį perduoti ateities kartoms, sudaryti sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis [18, 1 str.]. Kitas nemažiau svarbus įstatymas, apibrėžiantis kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos administravimą, kilnojamųjų kultūros vertybių apskaitą, saugojimą, yra *LR kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas* [16]. Šie du pagrindiniai įstatymai iš esmės apibrėžia visą kultūros paveldo apsaugos politiką Lietuvos Respublikoje.

Pagrindinis gamtos paveldą reglamentuojantis įstatymas yra *LR saugomų teritorijų įstatymas* [19]. Remiantis šiuo įstatymu, saugomos teritorijos steigiamos siekiant išsaugoti kultūros ir gamtos paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę, užtikrinti kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą, gamtos išteklių subalansuotą naudojimą ir atkūrimą, sudaryti sąlygas plėtoti pažintinį turizmą, atlikti mokslinius tyrimus ir stebėti aplinkos padėtį, taip pat propaguoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes).

Tarptautinių organizacijų dokumentai dažniausiai priimami pirmiau, o nacionaliniai dokumentai kuriami juos priderinant prie jau esančių tarptautinių dokumentų. Todėl tarptautiniais dokumentais formuojama paveldosaugos praktika, ir samprata yra perduodama nacionalinei teisei, formuojančiai nacionalinę paveldo sampratą. Ypač daug tarptautinių dokumentų ratifikuota Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, t. y. tik formuojantis visos šalies teisei sistemai. Tačiau ne visi gamtos ir kultūros paveldo sampratos aspektai, suformuluoti tarptautiniuose dokumentuose, perkelti į nacionalinę teisę.

Pirmiausia, remiantis nacionaliniais teisės aktais (1 pav.), teigiama, kad paveldas skirstomas į gamtos ir kultūros paveldo objektus. Tačiau UNESCO sudaromame *Pasaulio paveldo sąraše* paveldas skirstomas į kultūros paveldą, gamtos paveldą ir mišraus tipo (gamtos ir kultūros) paveldą, kur mišriuoju paveldu žymimi kultūros ir gamtos bendros sąveikos sukurti išskirtiniai objektai.

Lietuvos teisės aktuose „mišraus“ tipo paveldas ir jo definicija neapibrėžta. Nacionaliniuose dokumentuose nėra apibrėžta, kas laikoma „gamtos paveldu“. Yra tik „gamtos paveldo objekto“ apibrėžimas, pateiktas LR aplinkos ministro įsakyme *Dėl*

1 pav. Paveldo samprata ir struktūra, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis teisės aktų nuostatomis.

gamtos paveldo objektų nuostatų patvirtinimo [13]. *LR saugomų teritorijų įstatyme* [19] taip pat tik nurodoma, kas yra paveldo objektai: tai atskiri arba tankios grupės sudarantys gamtos ir kultūros paveldo objektai – kraštovaizdžio elementai, kuriems dėl jų vertės teisės aktais nustatytas specialus apsaugos ir naudojimo režimas. Pagal šį įstatymą paveldas skirstomas į gamtos paveldo objektus (saugomus gamtinio kraštovaizdžio objektus) ir kultūros paveldo objektus (nekilnojamąsias kultūros vertybes), tariant, kad gamtinis kraštovaizdis - natūralų pobūdį išlaikęs kraštovaizdis [19, 2–10 str.].

Viena vertus, pagal *Saugomų teritorijų įstatymo* 2 str. 17, 25 ir 21 punktus ir 10 str. gamtos paveldu laikomi visi saugomi gamtinio kraštovaizdžio objektai, t. y. natūraliai gamtos sukurti dariniai, kita vertus, gamtos paveldo objektais laikytini tie objektai, kurie aplinkos ministro įsakymu *Dėl Valstybės saugomų gamtos paveldo objektų sąrašo patvirtinimo* [14] yra paskelbti valstybės saugomais objektais. Kadangi ministro įsakymas yra žemesnės galios teisinis aktas nei *LR saugomų*

teritorijų įstatymas, tad derėtų manyti, kad visi objektai, kurie priskirtini gamtinio krašto-vaizdžio objektams (įskaitant juose esamus paskelbtus gamtos paveldo objektus pagal sąrašą), yra laikytini gamtos paveldo objektais. Bendraja prasme gamtos paveldo definicija šiuo atveju turėtų būti suprantama taip, kaip ji apibrėžta *UNESCO pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencijoje* [4, 1–2 str.].

Visą šią sumaištį būtų galima išspręsti, suderinus *LR nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo* [18] ir *LR saugomų teritorijų įstatymo* [19] nuostatas. Juose aiškiai turėtų būti apibrėžta, kad paveldas skirstomas į gamtos paveldą, kultūros paveldą ir mišraus tipo (gamtos ir kultūros) paveldą. Būtina apibrėžti šias sąvokas, kurios sutaptų su UNESCO pateikiama paveldo samprata ir kad jos būtų vartojamos visuose nacionaliniuose įstatymuose. Taip būtų išvengta dviejų terminų vartosenos paveldosaugos sistemoje, taip pat kraštovaizdžio dalijimo į gamtos ir kultūros paveldą, kurį šiuo metu Lietuvoje saugo atskiros gamtą ir kultūros paveldą prižiūrinčios institucijos.

Lyginant tarptautinės teisės normas su nacionalinėmis, taip pat nepakankamai „nematerialaus kultūros paveldo“ samprata įtraukiama į šalies teisinę bazę. LR vadovaujamosi UNESCO *Nematerialaus kultūros paveldo konvencijos* [5] nuostatomis ir iki šiol nėra savos nematerialaus kultūros paveldo apibrėžties. Nematerialus paveldas Lietuvoje reglamentuojamas atskirais įstatymais: *LR dainų švenčių įstatymu* [15] ir *LR tautinio paveldo produktų įstatymu* [22]. Lietuvoje iki šiol nesukurta nematerialaus paveldo identifikavimo, apskaitos ir apsaugos sistema, nors tai padaryti Lietuva yra įsipareigojusi pagal UNESCO konvenciją.

Iki šiol LR įstatymais ar kitais teisės aktais neapibrėžta „jūrinio kultūros paveldo“ samprata ir terminija. Jūrinis paveldas Lietuvos teisės aktuose suprantamas tik kaip archeologinis objektas, esantis po vandeniu ar į nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą įrašytas laivas. UNESCO *Povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvencija* [7] orientuota į po vandeniu esantį jūrinį kultūros paveldą: kilnojamosius objektus, vietas, įvairias struktūras, statinius ar žmonių palaikus kartu su supančia gamtine aplinka.

Lietuva iki šiol nėra prisijungusi prie Europos Tarybos *Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencijos* [8], kurioje akcentuojama kultūros paveldo vertė visuomenei ir jos formavimuisi, taip pat įtraukiamas „paveldo bendruomenės“ apibrėžimas. Šioje konvencijoje pažymima, kad visas Europos kultūros paveldas traktuojamas vienodai ir turi būti skatinamas kultūrų, taip pat kaip ir religijų, dialogas.

Taigi iki šiol nacionalinėje teisėje nėra tokių svarbių apibrėžimų kaip „gamtos paveldas“, „mišraus tipo (gamtos ir kultūros) paveldas“, „jūrinis kultūros paveldas“, „nematerialus kultūros paveldas“; tarpusavyje nesuderinti kai kurie teisės aktai³; nėra ratifikuotos visos būtinos tarptautinės konvencijos. Esant tokiai situacijai ir trūkstant išsamios ir logiškos nacionalinės paveldo sampratos, jo apsauga tampa komplikuoja ir pakankamai sudėtinga, dėl ko tinkamai neužtikrinama pati paveldo apsauga.

³ Pavyzdžiui: *LR nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos* ir *LR saugomų teritorijų įstatymuose* pateikiamas skirtingas nekilnojamojo kultūros paveldo skirstymas.

Paveldo apsaugos politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų vaidmuo Kuršių nerijos atveju

Kuršių nerijos formavimosi istorija siekia apie 5 tūkst. metų. Visą laiką pusiasaliui grėsmę kėlė gamtos jėgos, vėliau prisidėjo ir neatsakinga žmogaus veikla. Nuo XVI a. vyko masiniai miškų kirtimai, intensyvi gyvulių ganiava, dervos ir medžio anglies gavyba, sakinimas. Smėlio judėjimą Kuršių nerijoje stabdė tik dideli kopų sutvirtinimo ir apželdinimo darbai, pareikalavę daug laiko, lėšų ir žmogaus darbo. Taip XIX a. vėjo pustomo smėlio dykynėje žmogus sukūrė unikalų kūrinių, kuris 2000 m. lapkričio 27 d. – gruodžio 2 d. pasaulio paveldo komiteto XXIV sesijoje Kernse, Australijoje (Cairns) buvo įvertintas kaip pasaulinės reikšmės kultūros vertybė ir įrašytas į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą kaip išskirtinės visuotinės reikšmės kultūrinis kraštovaizdis, parodantis Gamtos ir Žmogaus sambūvio istoriją [12]. Kuršių nerijos pusiasalis UNESCO sudarytame pasaulio paveldo žemėlapyje [33] pažymėtas kaip kultūros paveldo objektas (ne gamtos paveldo ar mišraus tipo), nors daugiausia Lietuvos gyventojų (dėl aktyvios Valstybinės saugomos teritorijų tarnybos kampanijos) labiau vertina Kuršių nerijos gamtą ir jos paveldą.

Per pastaruosius 200 metų Kuršių nerijoje didelių žmogaus pastangų dėka suformuotas kultūrinis kraštovaizdis, kurį sudaro šie elementai: 1) kultūrinio kraštovaizdžio bendroji erdvinė struktūra ir būdinga ryški panorama ir siluetas nuo Kuršių marių pusės; 2) kultūriniai dariniai – smėlio užpustyti kaimai ir kitas archeologinis paveldas. Istorinė pašto kelio trasa, senųjų žvejų kaimų, virtusių kurortinėmis gyvenvietėmis, erdvinė-planinė struktūra ir architektūra: senieji mediniai žvejų namai, XIX a. atsiradę profesionalios architektūros statiniai (švyturiai, prieplaukos, bažnyčios, mokyklos, vilos, viešbučiai, vasarnamiai; jūrinio kultūros paveldo elementai); 3) natūralūs ir žmogaus pakeisti gamtiniai dariniai: didysis kopagūbris su senosiomis, senųjų parabolinėmis kopomis ties Juodkrante, pilkosios (mirusios) kopos Agilos (Naglių) atkarpoje, slenkančios kopos Parnidžio kraštovaizdyje, žmogaus sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris, pajūrio ir pamario palvės, pamario pusiasaliai (ragai), sengirės, kalnapušynai ir kita savita smėlynų augalija ir gyvūnija, paukščių migracijos kelias; 4) kultūrinės tradicijos, vietovės dvasia, atspindintys buvusios žvejų bendruomenės gyvenimą [28, p. 714].

Remiantis *LR nekilnojamojo kultūros vertybių registru ir Kuršių nerijos nacionalinio parko ir jo zonų ribų planu* [21], šiuo metu Kuršių nerijoje yra: 196 kultūros paveldo objektai (iš jų 35 kilnojami), 6 nematerialaus kultūros paveldo objektai, taip pat 2 gamtiniai rezervatai, 9 draustiniai, 11 gamtos paveldo objektų, paskelbtų aplinkos ministro įsakymu *Dėl naujų valstybės saugomų gamtos paveldo objektų paskelbimo, jų ribų planų patvirtinimo, sunykusių valstybės saugomų gamtos paveldo objektų išbraukimo* [14].

Kadangi Kuršių nerija įrašyta į pasaulio paveldo sąrašą, jos paveldo apsaugos politikos formavimo ir įgyvendinimo procese dalyvauja ne tik nacionalinio ir subnacionalinio lygio institucijos, bet ir tarptautinės organizacijos, t. y. jos paveldo apsaugoje taikomi daugiasluoksnio valdymo principai.

Į pasaulio paveldo sąrašą įtrauktų objektų, tarp jų ir Kuršių nerijos, tarptautinį vertinimą atlieka: UNESCO (Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija), ICOMOS (ICOMOS Lietuvos nacionalinis komitetas) ir Tarptautinė gamtos ir apsaugos sąjunga (IUCN).

Pagrindinės Lietuvos Respublikos nacionalinę paveldo apsaugos politiką formuojančios institucijos: Seimas, Vyriausybė, Kultūros ministerija, Aplinkos ministerija ir Valstybinė kultūros paveldo komisija. Šią politiką įgyvendinančios ir, remiantis *Viešojo administravimo įstatymu* [26], valstybinį administravimą atliekančios institucijos yra šios: Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Kultūros paveldo centras, VI Lietuvos paminklai, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos, Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamentas. Nacionaliniai muziejai (pastarųjų Kuršių nerijoje nėra), Respublikiniai muziejai (Lietuvos jūrų muziejus, Kauno T. Ivanausko zoologijos muziejaus Juodkrantės aplinkos tyrimų laboratorijos filialas).

Subnacionalinės paveldo apsaugos politiką įgyvendinančios institucijos Kuršių nerijos atveju: Kuršių nerijos ir Klaipėdos miesto savivaldybės ir šių savivaldybių įstaigos (Neringos istorijos muziejus, rašytojo Tomo Mano memorialinis muziejus).

Visos politiką formuojančios institucijos turi derinti tarpusavio veiksmus priimdamos atitinkamus sprendimus Kuršių nerijos atveju. UNESCO komisija aktyviai dalyvauja vertinant Kuršių nerijos būklę ir sprendžiant šio pusiasalio vystymo perspektyvas, analizuoja, kaip laikomasi kriterijų, pagal kuriuos Kuršių nerija buvo įtraukta į pasaulio paveldo sąrašą.

Iš nacionalinę paveldo apsaugos politiką formuojančių institucijų išskirtina *Valstybinė kultūros paveldo komisija*. Šios komisijos vertinimai, patarimai ir siūlymai Kuršių nerijos atveju (ir ne tik) yra svarbūs ir dažnai turintys lemiamą reikšmę. Prie šios komisijos artimiausiu metu numatoma prijungti ir Etninės kultūros globos tarybą (paveldo prasme daugiau rūpinasi nematerialiu kultūros paveldu), nes šių institucijų priskirtos misijos panašios. Svarbiausią vaidmenį, įgyvendinant kultūros paveldo apsaugos politiką, atlieka Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, o gamtos paveldo – Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos. Tam padeda nacionalinių ar regioninių parkų direkcijos (Kuršių nerijos atveju – Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija).

Valstybinį administravimą atliekančių institucijų sąveika bene pati komplikuočiausia. Jų kompetencijos dažniausiai susipynusios ir tarpusavyje besidubliuojančios. Visa tai užprogramuoja ne tik įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, bet ir pačių įstaigų veiklos nuostatai. Kuršių nerijos atveju dažniausiai susipina Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos (Klaipėdos teritorinio padalinio), Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos, Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos (Klaipėdos teritorinio skyriaus), Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamento kompetencijos. Remiantis galiojančiais teisės aktais ir esant tam tikrai situacijai (pvz., esant neteisėtai į kultūros vertybių registrą įrašyto paveldo objekto Kuršių nerijoje tvarkybai), iš šių institucijų pažeidėją už tą

patį pažeidimą gali bausti net trys, įskaitant ir savivaldybę – net keturios institucijos. Viena vertus, tai suprantama ir pateisinama, nes Kuršių nerija – pasaulio paveldo objektas, tačiau, kita vertus, akivaizdu, kad institucijų veikla dubliuojasi ir svarbiausia nėra vienos konkrečios atsakingos institucijos, dėl ko ir pats biurokratinis aparatas tampa neefektyvus.

Paveldo apsaugos efektyvumą mažina ir tai, kad gamtos paveldas ir kultūros paveldas saugomi ir administruojami atskirų institucijų - Valstybės saugomų teritorijų tarnybos (įskaitant parkų direkcijas) ir Kultūros paveldo departamento. Abi šias institucijas vienija bendras siekis – saugoti tai, kas yra gražiausia ir vertingiausia. Todėl būtų tikslinga jas sujungti. Tikėtina, kad jas sujungus būtų galima efektyviau pasiekti maksimalius gamtos ir kultūros paveldo apsaugos tikslus.

Neringos ir Klaipėdos miesto savivaldybių kompetencija ir reali veikla labiau reiškiasi rengiant ir tvirtinant teritorijų bendruosius, detaliuosius planus, plėtojant savivaldybių muziejų veiklą, derinant ir plėtojant projektus ar skiriant atitinkamą finansavimą paveldo objektams tvarkyti. Kontrolės aspektu savivaldybės yra labiau vietos ekspertai, kurie gerai žino aplinką, stebi situaciją, fiksuoja pažeidimus ir informuoja atitinkamas institucijas. Išskirtina ir muziejų veikla, kuriuose ne tik saugomi eksponatai, bet ir atliekama svarbi švietėjiška veikla.

Minėtų institucijų didžiausia takoskyra jaučiama rengiant ir tvirtinant Kuršių nerijos teritorijos planavimo dokumentus, kuriais numatoma Kuršių nerijos tvarkymo ir plėtojimo kryptis. Viešojo administravimo institucijų, dalyvaujančių Kuršių nerijos teritorijos planavimo procese, tarpusavio sąveikos problemos aptariamos tolesniame poskyryje.

Viešojo administravimo institucijų tarpusavio sąveikos problemos Kuršių nerijos teritorijos planavimo procese

Įsipareigojus prieš valstybę ir visą pasaulį saugoti unikalią vertybę – Kuršių neriją, bene aktualiausias ir svarbiausias dalykas tampa pačios Kuršių nerijos teritorijos planavimas. Pagrindinis ir esminis klausimas, rengiant Kuršių nerijos teritorijos planą, – ko Kuršių nerija sieks: griežtos gamtos ir kultūros paveldo apsaugos, dėl kurios pusiasalis gali išlikti UNESCO paveldo sąrašė, ar pusiasalio urbanizacijos ir didesnės turizmo plėtros, dėl ko pusiasalis gali būti išbrauktas iš UNESCO pasaulio paveldo sąrašo.

Įgyvendinant teritorijų planavimo procesą Kuršių nerijoje, susiduriama su: 1) plėtojimo krypties problema; 2) *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo* [23] įgyvendinimo problema. Planavimo sistema yra sudėtinga ir komplikauta. Viešojo administravimo subjektų, administruojančių Kuršių neriją, yra daug, dar daugiau – tvarkybos dokumentų ir įvairių kategorijų planų rūšių ir jų lygmenų. Susisteminti duomenys apie parengtus ir rengiamus teritorijos planavimo dokumentus pateikti 2 lentelėje.

Kuršių nerijos teritorijos planavimą ir jos naudojimo sąlygas nustato skirtingo lygmens valstybės institucijos – Seimas, Vyriausybė, Klaipėdos miesto savivaldybės taryba, Neringos savivaldybės taryba. Šiuo metu galiojantys planavimo dokumentai patvirtinti nesilaikant *Teritorijų planavimo įstatymu* [23] numatyto dokumentų tvirtinimo

eiliškumo. Žemesnio lygmens teritorijų planavimo dokumentai patvirtinti anksčiau nei aukštesnio lygmens: *Lietuvos Respublikos bendrasis planas* patvirtintas 2002 m. [20], o *Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schema (generalinis planas)* – 1994 m. [27].

2 lentelė. Kuršių nerijos teritorijos naudojimo režimą nustatantys teritorijų planavimo dokumentai

Teritorijų planavimo dokumento lygmuo	Teritorijų planavimo dokumento pavadinimas	Teritorijų planavimo dokumento rengimo organizatorius	Teritorijų planavimo dokumentą tvirtinantis subjektas	Patvirtinimo metai ir rengimo stadija
Nacionalinis	Lietuvos Respublikos bendrasis planas	Aplinkos ministerija	LR Seimas	2002
	Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schema (generalinis planas)	Aplinkos ministerija	LR Vyriausybė	1994
	Kuršių nerijos nacionalinio parko ir jo zonų ribų planas	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba	LR Seimas	2010
	Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planas	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba	LR Vyriausybė	Rengimo procesas tebevykdomas
Regiono	Klaipėdos apskrities teritorijos bendrasis planas	Rengė Klaipėdos apskrities viršininkas	LR Vyriausybė	Baigiamoji rengimo stadija
Vietos	Neringos savivaldybės teritorijos ir jos dalių bendrasis planas	Neringos savivaldybės administracija	Neringos savivaldybės taryba	Baigiamoji rengimo stadija
	Klaipėdos miesto bendrasis planas	Klaipėdos miesto savivaldybės administracija	Klaipėdos miesto savivaldybės taryba	2007

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis LR Valstybės kontrolės valstybinio audito ataskaita [25].

Nepaisant *Teritorijų planavimo įstatymo* [23] nuostatų, kilę konfliktai tarp vitos ir centrinės valdžios, viešojo administravimo institucijų ir žmonių dėl Kuršių nerijos infrastruktūros plėtojimo, statybų ir pan. ilgam užkirtu kelią rengti ir tvirtinti Klaipėdos apskrities (renghamas nuo 1994 m.) ir Neringos savivaldybės (renghamas nuo 2006 m.) bendruosius planus. Dėl to ne tik komplikuota saugoti šio pasaulio paveldo objektą, bet ir sudaromos sąlygos neteisėtoms statyboms. Tai rodo Preilos botelių atvejis. Problemų kyla ne tik dėl smulkių detaliųjų planų, pavienių projektų derinimo ar neteisėtų statybų, bet ir dėl esminės Kuršių nerijos plėtojimo krypties. Čia susikerta Neringos savivaldybės ir gamtos bei kultūros paveldo apsaugos institucijų interesai. Pavyzdžiui, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos nuomone, kurorto statusas Kuršių nerijoje didina turizmo infrastruktūrą, viskas atliekama pramogoms, o prioritetas turėtų būti teikiamas nacionaliniam

parkui ir jo išsaugojimui. Dėl to net siūloma panaikinti kurorto statusą. Tačiau su tokia pozicija kategoriškai nesutinka Neringos savivaldybė, teigdama, kad būtina atskirti teritorijas, kurios yra draustiniai, rezervatai – kur negalima nieko daryti, ir tas teritorijas, kurios turėtų tenkinti žmonių poreikius [30].

Įvertinus visas aplinkybes, darytina išvada, kad vietoje visos gausios planavimo dokumentacijos galėtų būti rengiamas vienas su visomis suinteresuotosiomis institucijomis suderintas Kuršių nerijos teritorijos planavimo (tvarkymo) dokumentas, kurį tvirtintų LR Vyriausybė. Jis galėtų atitikti šiuo metu galiojančią Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemą (generalinį planą). Būtų galima atsisakyti rengti dubliuojantį kultūros paveldo specialųjį paminklo sauginį planą ir savivaldybių bendruosius planus. Tada viešojo administravimo subjektai ir architektai galėtų vadovautis vienu aiškiu planu, būtų taupomi ištekliai. Visa sistema taptų skaidresnė ir paprastesnė.

Išvados

1. Straipsnyje pateikta analizė rodo, kad Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos valdymo sistema kuriama atsižvelgiant į tarptautinių konvencijų nuostatas, tačiau iki šiol ji išlieka gana sudėtinga, komplikuota ir nepakankamai efektyvi. Tai ypač atsiskleidžia Kuršių nerijos – UNESCO pasaulio paveldo objekto – atveju.

2. Lietuvos paveldo apsaugą reglamentuojantys teisės aktai dar iki galo nepapildyti ir neatitinka tarptautinėse konvencijose užfiksuotų nuostatų. Todėl tikslinga tobulinti Lietuvos paveldo apsaugos teisinį reglamentavimą šiomis priemonėmis: koreguoti *LR nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir LR saugomų teritorijų įstatymus*, įvedant naują – „mišraus (gamtos ir kultūros) paveldo“ – kategoriją; koreguoti *LR saugomų teritorijų įstatymą*, įvedant sąvoką „gamtos paveldas“; koreguoti *LR nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir LR saugomų teritorijų įstatymus*, įvedant „gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo objektų“ apibrėžimus; koreguoti *LR nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą*, įvedant sąvoką „jūrinis kultūros paveldas“; reglamentuoti nematerialųjį kultūros paveldą ir prilyginti jį kilnojamo ir nekilnojamo kultūros paveldo lygmeniui, taip pat apibrėžti „nematerialaus kultūros paveldo“ sąvoką; sukurti LR nematerialaus kultūros paveldo identifikavimo, apskaitos ir apsaugos sistemą (registrą); ratifikuoti *Europos Tarybos kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvenciją* ir perkelti jos nuostatas į nacionalinę teisę, pabrėžiant kultūros paveldo vertę visuomenei ir jos formavimuisi ir įvedant sąvoką „paveldo bendruomenė“.

3. LR paveldo apsaugos politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų vaidmuo ir tarpusavio sąveika Kuršių nerijos atveju yra nepakankamai efektyvi dėl šių institucijų gausos, funkcijų tarpusavio dubliavimo, skirtingų tarpusavio interesų, dažnos teisės aktų kaitos, įstatymų neatitikimo ir bendros Kuršių nerijos teritorijos plėtros vizijos stokos. LR paveldo apsaugos politiką formuoja ir įgyvendina daugiau nei dešimt nacionalinių viešojo administravimo subjektų, atsižvelgiant į tarptautinių organizacijų (UNESCO, ICOMOS, IUCN ir kt.) nuostatas. Situacija galėtų pagerėti vietoje šiuo metu atskirai paveldą saugančių institucijų – Vals-

tybinės saugomų teritorijų tarnybos (įskaitant parkų direkcijas) ir Kultūros paveldo departamento – įsteigus vieną už paveldą ir saugomas teritorijas atsakingą instituciją ir patvirtinus vieną su visomis suinteresuotosiomis institucijomis suderintą Kuršių nerijos teritorijos planavimo (tvarkymo) dokumentą. Itin didelę reikšmę artimiausiu dešimtmečiu turės šiuo metu rengiamas *Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planas*.

Literatūra

1. Ashworth, G. J., Tunbridge, J. E. *Dissonant Heritage: the Management of the Past as a Resource in Conflict*. New York: Chichester, 1996.
2. Bučas J. *Kuršių nerijos nacionalinis parkas*. Vilnius: Savastis, 2001.
3. Budrytė L. *Pasaulio paveldo sąrašas: atranka ir jos kriterijai*. <http://www.skrynia.lt/modules.php?name=News&file=print&sid=1350> [2011-07-27].
4. *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. UNESCO, Paris, 16 November 1972.
5. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. UNESCO, Paris, 17 October 2003. Ratifikuota Lietuvos Respublikos įstatymu *Dėl nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos ratifikavimo*. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 188-6994.
6. *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters*. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Aarhus, Denmark, 25 June 1998. Ratifikuota Lietuvos Respublikos įstatymu *Dėl konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais ratifikavimo*. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 73-2565.
7. *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*. UNESCO, Paris, 15 October 2001. Ratifikuota Lietuvos Respublikos įstatymu *Dėl povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvencijos ratifikavimo*. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2378.
8. *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*. Council of Europe, European Treaty Series, No. 199, Faro, 27 October 2005.
9. Dziegoraitienė A. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos problemos Lietuvos valstybinio administravimo sistemoje. *Jurisprudencija*, 2005, T. 78 (70), p. 14-22.
10. Howard, P., Ashworth, G. *European Heritage, Planning and Management*. Exeter UK: Intellect Books, 1991.
11. Howard, P. *Heritage: Management, Interpretation, Identity*. Bodmin: MPG Books Ltd., 2003.
12. Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija: kraštovaizdis. [http://www.nerija.lt/krasto vai_zdis](http://www.nerija.lt/krasto_vai_zdis) [2011-07-28].
13. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. balandžio 19 d. įsakymas Nr. D1-214 *Dėl gamtos paveldo objektų nuostatų patvirtinimo*. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 58-2026.
14. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. liepos 30 d. įsakymas Nr. D1-675 *Dėl naujų valstybės saugomų gamtos paveldo objektų paskelbimo, jų ribų planų patvirtinimo, sunykusių valstybės saugomų gamtos paveldo objektų išbraukimo ir aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 20 d. įsakymo Nr. 652 „Dėl Valstybės saugomų gamtos paveldo objektų sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo*. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 95-4984.

15. Lietuvos Respublikos dainų švenčių įstatymas. 2007-11-20, Nr. X-1334. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 128-5212.
16. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas. 1996-01-23, Nr. I-1179. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 14-352. Nauja įstatymo redakcija nuo 2009 m. liepos 1 d.
17. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 1 d. įsakymas Nr. ĮV-116 *Dėl Kultūros paveldo departamento prie kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo*. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 45-1474. Nauja įsakymo redakcija nuo 2011 m. kovo 21 d.
18. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. 1994-12-22, Nr. I-733. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 3-37. Nauja įstatymo redakcija (keistas įstatymo pavadinimas) nuo 2005 m. balandžio 19 d.
19. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. 1993-11-09, Nr. I-301. *Valstybės žinios*, 1993, 63-1188. Nauja įstatymo redakcija nuo 2001 m. gruodžio 28 d.
20. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. spalio 29 d. nutarimas Nr. IX-1154 *Dėl Lietuvos Respublikos bendrojo plano*. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 110-4852.
21. Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. XI-1248 *Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko ir jo zonų ribų plano patvirtinimo*. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 153-7802.
22. Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produktų įstatymas. 2007-06-26, Nr. X-1207, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3043.
23. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas. 1995-12-21, Nr. I-1120. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 107-2391. Nauja įstatymo redakcija nuo 2004 m. gegužės 1 d.
24. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas. 1994-07-19, Nr. I-558. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 60-1183.
25. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2009 m. liepos 31 d. valstybinio audito ataskaita Nr. VA-P-30-15-14 *Baltijos pajūrio teritorijos naudojimas visuomenės ir valstybės reikmėms*. http://www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaitos.php?tipas=v [2011-07-29].
26. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. 1999-06-17, Nr. VIII-1234. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 60-1945. Nauja įstatymo redakcija nuo 2007 m. sausio 1 d.
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 19 d. nutarimas Nr. 1269 *Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemas (generalinio plano)*. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 99.
28. *Nominacija. UNESCO pasaulio paveldas: Kuršių nerija*. 1999 m. sausis. http://www.unesco.lt/documents/Paveldas/Kursiu%20nerija/kursiu%20nerijos%20nominac_byla.pdf [2011-07-29].
29. Paminklosaugos raida Lietuvoje. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6817&p_k=1 [2011-07-30].
30. Skėrytė J. *Gamtosaugininkai: saugoti Kuršių neriją trukdo kurorto statusas*. http://www.alfa.lt/straipsnis/190308/Gamtosaugininkai.saugoti.Kursiu.nerija.trukdo.kurorto.statusas=2008-07-14_14-03/ [2011-07-31].
31. *The Oxford Compact English Dictionary*. Second edition. Ed. Catherine Soanes. Oxford University Press, 2000.
32. Weng, X. *On the Development and Protection of Historical and Cultural Heritage*. Henan Institute of Engineering, China. P. 232 <http://www.seiofbluemountain.com/upload/product/201004/2010lyhy04a2.pdf> [2011-07-02].
33. World Heritage list. <http://whc.unesco.org/en/list/> [2011-07-20].

Mantas Bagočius, Vladislavas Domarkas, Jolita Sinkienė

**Specifics of Heritage Protection System's Management of the Republic of Lithuania:
Case of Curonian Spit**

Abstract

On the basis of international and national legislation, the article analyses the heritage protection system of the Republic of Lithuania. Particular attention is given to the case of the Curonian Spit – a UNESCO World Heritage site (Cultural Landscape). Special attention is also given to the main international and national legal acts regulating heritage protection, major discrepancies of heritage terminologies, as well as general heritage protection principles. Later the discussion is focused on the institutions forming and implementing Lithuanian heritage protection policy and their role in the protection of the Curonian Spit's heritage. The article indicates the main legal and institutional factors of the national heritage protection system, which cause its insufficient effectiveness. The discussion ends with the conclusions on major disadvantages of heritage protection system of the Curonian Spit and possibilities for their elimination.

Mantas Bagočius – Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Klaipėdos teritorinio padalinio vyresnysis valstybinis inspektorius, viešojo administravimo magistras.
E. paštas: bagociusm@yahoo.com

Vladislavas Domarkas – Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Viešojo administravimo katedros profesorius, technologijos mokslų habilituotas daktaras.
E. paštas: vladislavas.domarkas@ktu.lt

Jolita Sinkienė – Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Regionų plėtros katedros vedėja, docentė, socialinių mokslų daktarė.
E. paštas: jolita.sinkiene@ktu.lt

Mantas Bagočius, Master in Public Administration, is a Senior State Inspector at Klaipėda Territorial Division of the Department of Cultural Heritage under the Ministry of Culture.
E-mail: bagociusm@yahoo.com

Vladislavas Domarkas, Doctor Habilitatus of Technological Sciences, is a Professor at the Department of Public Administration, Faculty of Social Sciences, Kaunas University of Technology.
E-mail: vladislavas.domarkas@ktu.lt

Jolita Sinkienė, Doctor of Social Sciences, is an Associate Professor, Head of the Department of Regional Development, Faculty of Social Sciences, Kaunas University of Technology.
E-mail: jolita.sinkiene@ktu.lt

E-mail: jolita.sinkiene@ktu.lt

Straipsnis įteiktas redakcijai 2011 m. liepos mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2011 m. rugsėjo mėn.